

pwd. Katarzyna Nieczogłomska

„PSYCHO – FIZYKA SMYKA”

GDANSK MARZEC 2003

I. CHARAKTERYSTYKA PSYCHO-FIZYCZNA DZIECI W WIEKU ZUCHOWYM

Jak wszyscy dobrze wiemy wiek zuchowy łączy się u dzieci z nowym okresem w ich życiu – rozpoczynają naukę w szkole. W związku z tym to już nie zabawa jest dominującą formą aktywności, staje się nią nauka. Dotychczasowy sposób uczenia był bardziej przypadkowy niż zamierzony. Polegało to na zdobywaniu wiedzy i umiejętności przy okazji realizowania innych celów. Taka forma nauki występuje w dalszym ciągu, ale jej miejsce powoli zaczyna zajmować celowe opanowywanie wiedzy i umiejętności. Okres rozpoczęcia nauki w szkole wiąże się również z wejściem w nowe środowisko. Dziecko staje przed koniecznością nawiązywania nowych kontaktów – zapoznaje się z nauczycielami i dziećmi. Musi się również podporządkować nowym obowiązkom i prawom, które są ściśle związane z byciem uczniem.

W tym czasie pojawiają się również my, tzn. drużynowi i przyboczni gromad zuchowych wraz ze swoimi kochanymi gromadkami. Znowu jakieś nowe środowisko, nowe dzieci, nowi opiekunowie, do których w dodatku trzeba mówić druhno, czy druhu. Dla nas wydaje się to bardzo proste, ale dla niejednego z tych dzieciaczków jest, a raczej są to bardzo duże problemy. A my musimy się postarać, aby przez ten dość trudny w ich życiu okres mogły przejść jak najmniej boleśnie, przynajmniej u nas, w naszej gromadzie.

Dlatego właśnie w tym momencie chciałabym pokrótce omówić, jakie zmiany zachodzą w tym okresie u dziecka zarówno w jego psychice jak i organizmie.

1. ROZWÓJ FIZYCZNY DZIECKA

Na okres, gdy dziecko jest w wieku zuchowym przypada dość intensywny rozwój całego organizmu – zarówno biologiczny jak i psychiczny. W tym czasie prawie zakończony zostaje rozrost mózgu. Następuje rozwój mięśni, jednak w dalszym ciągu szybciej rozwijają się mięśnie duże niż drobne. W efekcie czego występuje większa skłonność do wykonywania ruchów silnych i zamasztych niż drobnych i wymagających dokładności. Dziecko cechuje wciąż duża pobudliwość, wykonuje ono w trakcie pracy wiele ruchów szybkich i niepotrzebnych. W tym okresie, pod względem zdolności władania własnym ciałem, dzieci przewyższają nie tylko młodszych, ale i starszych kolegów.

Przyszedł czas, aby wspomnieć również o układzie kostnym. Kośćciec jest nadal miękki i plastyczny, a to z kolei umożliwia dalszy wzrost organizmu, ale co powoduje jednocześnie dużą podatność na zniekształcenia w przypadku prowadzenia nieprawidłowego trybu życia, np.: przyjmowanie niewłaściwej pozycji przy siedzeniu.

W okresie tym rozwijają się również narządy wewnętrzne i doskonalą się ich funkcje. Serce i płuca nie są jeszcze w pełni rozwinięte. Za to dość ukształtowane są narządy zmysłu. Wymiernie wzrasta ostrość wzroku i doskonalą się ostrość i precyzja w odbiorze bodźców słuchowych. Poziom funkcjonowania tych zmysłów jest bardzo ważny dla nauki czytania i pisanie. Również istotna jest tzw. koordynacja wzrokowo-ruchowa polegająca na wykonywaniu ruchów ciała, pod kontrolą wzroku.

Równocześnie z tymi zmianami organizmu następuje rozwój i doskonalenie różnych funkcji. Dotyczy to aktywności fizycznej, procesów poznawczych, tj. spostrzeganie, uwaga, pamięć, mowa, myślenie, a także strefy społeczno-uczuciowe.

2.1. ROZWÓJ PSYCHICZNY DZIECKA

W wieku zuchowym spostrzeganie dzieci osiąga znaczny stopień rozwoju. Jest ono dokładniejsze i staje coraz bardziej dowolne – skierowane na określony cel. Zatem przekształca się w obserwację. Świat poznawany jest już nie tylko przy pomocy wzroku, ale zostają również włączone: słuch, dotyk, węch, smak.

Spostrzeganie jest ściśle związane z procesem uważania. W początkowym okresie – w wieku 6, 7 lat, u dzieci dominuje uwaga mimowolna. Stopniowo jednak rozwija się uwaga dowolna, czyli coraz bardziej świadome koncentrowanie uwagi na przedmiotach, czy zadaniach. Uwaga nie jest w tym okresie zbyt trwała, w związku z

czym zajęcia monotonne powodują jej szybkie rozproszenie. Wraz z rozwojem uwagi kształtuje się spostrzegawczość dzieci, doskonalą się również pamięć.

W wieku wuchowym następuje dynamiczny rozwój pamięci ściśle powiązany z rozpoczęciem przez dziecko nauki w szkole. Na początku następuje rozwój tylko pamięci dowolnej, jednak pod koniec wieku wuchowego następuje rozwój pamięci logicznej łączącej się z rozwojem logicznego – sensownego myślenia.

W okresie tym dziecko łatwiej zapamiętuje to, co przyciąga jego uwagę, natomiast to, co jest nieatrakcyjne i nużące zostaje wyrzucone z jego pamięci. Istotne jest zatem, aby zbiórka była zaplanowana i przeprowadzona w sposób dynamiczny, przyciągający uwagę dzieci.

Wiek wuchowy przypada na czas, kiedy następuje wysokie tempo rozwoju mowy. Rozwój ten dotyczy wzrostu zasobu słownika, zróżnicowania części mowy i znaczenia słów. Słownictwo dziecka jest jednak bogatsze niż nam się wydaje, gdyż zasób słów znanych i rozumianych jest większy niż ten używanych. Rozwój mowy w dużej mierze zależy od wpływu środowiska, z którego wywodzi się dziecko. Dzieci ze środowisk posługujących się prymitywnym językiem, ubogim słownictwem, mają również ubogi słownik. Z kolei dzieci ze środowisk stymulujących rozwój mowy znają więcej słów, łatwiej budują zdania.

W wieku wuchowym następują stopniowe i istotne zmiany w myśleniu dziecka, które doprowadzają do tego, że myślenie staje się wewnętrzną, czynnością umysłową, operującą pojęciami, realizowaną w słowach i przebiegającą zgodnie z zasadami logiki.

Warunkiem właściwego funkcjonowania w gromadzie, są nie tylko warunki poznawcze dziecka, ale również właściwości rozwoju uczuciowego i społecznego. Dziecko stara się już panować nad swoimi emocjami. Rzadko zdarzają się niekontrolowane wybuchy radości, gniewu, złości. Po początkowym okresie adoptowania się w gromadzie dzieci zaczynają czuć się dobrze, swobodnie na zbiórkach. Zadowolenie z uczestniczenia w zbiórkach gromady może być podtrzymywane poprzez przeżywanie przyjemnych uczuć lub zmniejszone wskutek występowania uczuć negatywnych spowodowanych znudzeniem, niepowodzeniem w kontaktach z rówieśnikami, przybocznymi, czy z drużynowym.

Przemiany w funkcjonowaniu społecznym dziecka w wieku wuchowym dotyczą również stosunków z rówieśnikami. W klasach „0” i „1” dziecko nie czuje się jeszcze związane z klasą, nie liczy się z jej opinią. Przyjaźnie trwają krótko, a o ich zawarciu

decydują rozmaite okoliczności, m.in. bliskość zamieszkania, czy siedzenie we wspólnej ławce w szkole. W klasie „3” przyjaźnie zwierane są już na podstawie oceny charakteru koleżanki, czy kolegi. Przyjaźnie te są również trwalsze.

W wieku wuchowym ogromną rolę w rozwoju dziecka odgrywają szkoła i nauka. Podobnie jak w wieku przedszkolnym dziecko w dalszym ciągu chętnie wypełnia wolny czas zabawą. Jednak zabawy te różnią się już znacznie. Stają się bardziej złożone, lepiej skonstruowane i trwają dłużej. Dzieci w coraz większym stopniu zaczynają się interesować rezultatem swojej aktywności.

Zuchy często uczestniczą w różnych zabawach ruchowych, grach sportowych. Poznają reguły tych gier, wzajemnie wyjaśniają sobie ich sens. Przekształceniu ulegają również zabawy tematyczne. Zaczynają przybierać postać inscenizacji, czy przedstawienia teatralnego. Tematyka zabaw ulega rozszerzeniu o doświadczenia szkolne i kontakty z różnymi środowiskami.

Ważne miejsce w aktywności dziecka zajmują także czytelnictwo książek i czasopism. Baśnie, bajki, opowieści przygodowe to ulubiona lektura zuchów. Na wiek 10-11 lat przypada okres intensywnego kolekcjonowania. Aktywność taka pojawia się już w wieku przedszkolnym, ale w tym momencie w połączeniu z rozwojem myślenia staje się coraz bardziej systematyczna, bardziej podporządkowana określonym zasadom.

W omawianym wieku ujawnia się również faza naśladownictwa. Drużynowi i przybocznicy znajdują się wówczas pod baczniejszą obserwacją małych „stworków”, które podpatrują zachowania, próbują naśladować zachowania i sposób bycia. Trzeba, zatem uważać na to, co robimy i mówimy przy zuchach, aby później nie było przykrych niespodzianek.

Mniej więcej w „3” klasie zuchy zaczynają liczyć się z opiniami rówieśników. Wcześniej są one dla nich prawie obojętne. Dziecko bardzo szybko załamuje się, traci wiarę w siebie. Jednakże dość łatwo odzyskuje równowagę, puszczając niepowodzenia w niepamięć. Następuje również porównywanie się z innymi. Dzieci pragną się wyróżnić często rywalizują ze sobą. Chętnie biorą udział w konkursach, grach, a także się biją i przechwalają sukcesami własnymi i rodziców, które dość często są niezgodne z prawdą.

Również w wieku wuchowym dzieci coraz częściej zaczynają wykonywać czynności związane z samoobsługą, pomagają w domu, czy też niektóre pracują na rzecz szkoły. Podczas wykonywania takich prac dzieci przyswajają sobie pewne

umiejętności, uczą się planowania, jak również zaczynają doceniać trud innych ludzi. A zatem praca może wywierać na nie pozytywny wpływ, z kilkoma jednakże zastrzeżeniami – musi być ona dostosowana do rozwoju psychologicznego dziecka, nie może być zbyt ciężka, ani zbyt czasochłonna.

II. PSYCHIKA SMYKA A FORMY PRACY GROMADY ZUCHOWEJ

Chciałabym tu pokrótce omówić, jakie znaczenie odgrywają poszczególne formy pracy w kształtowaniu psychiki dziecka w wieku zuchowym.

1. GAWĘDA

Jest to bardzo ważne narzędzie niezbędne w pracy z zuchami. Poprzez gawędę staramy się przekazywać naszym dzieciakom informacje o świecie, ludziach, podsuwamy im również wzorce do naśladowania, a także usiłujemy wprowadzić normy postępowania, które być może nie są im jeszcze znane.

Taki mały zusek – sześć, siedem, czy dziesięć latek jest „osóbką” wrażliwą, otwartą na świat, ufną i silnie odczuwającą rozmaite emocje. Dobrze zaprezentowana gawęda powinna rozwijać wyobraźnię zucha, oddziaływać na jego fantazję, a także zaspokajać ogromny w tym okresie głód wiedzy. Należy pamiętać o tym, że dzieci w wieku zuchowym bardzo często identyfikują się z naszymi opowieściami. Zatem przygotowując gawędę, pamiętajmy o tym, aby wyraźnie zarysować zdarzenia i cechy bohaterów. W efekcie opowiedzianej gawędy zuch nie powinien utożsamiać się ze złem, ani też być rozdartym pomiędzy dobrem a złem.

Opowiadając gawędę pamiętajmy o tym, że mówimy do dzieci, które niestety w tym wieku nie potrafią jeszcze idealnie rozpoznać, co jest dobre a co złe. Musimy więc im w tym pomóc wprowadzając w naszych opowieściach wyraźny podział na dobro i zło.

Jeszcze jedna bardzo istotna sprawa – czas. Jak już wcześniej wspomniałam zuchy są „osóbkami”, które charakteryzuje ogromna ruchliwość, musimy zatem pamiętać, aby nasze gawędy nie przekraczały czasu 5-10 min. Najlepiej byłoby, żeby były to historyjki, które swoją treścią przypominałyby fabułę filmu przygodowego. Wówczas będziemy mieli gwarancję, że dziecko wysłucha nas w spokoju.

2. ZABAWA TEMATYCZNA

Jest ona naturalną formą zachowania się dziecka, która wynika z rozwoju psychofizycznego w młodszym wieku szkolnym. Tą formę pracy charakteryzuje to, że daje ona dzieciom wiele radości, gdy odtwarzają na niby działalność ludzi dorosłych. Zuchy wcielając się w daną rolę, starają się wywiązywać z wynikających zeń obowiązków.

Zabawa tematyczna uczy współpracy w gromadzie, podziału pracy, stwarza naturalne warunki poznawania przez zuchy otaczającego je świata. Poprzez taką zabawę zuchy uczą się odróżnić dobro od zła, a także wykorzystują i utrwalają zdobytą wiedzę. Kształtuje ona również osobowość zucha oraz rozwija jego inicjatywę.

3. ZUCHOWE ZNAKI, ZWYCZAJE, OBRZĘDY I TAJEMNICE

„Jest wielu ludzi dorosłych, rozkochanych w obrzędach, z zamiłowaniem biorących udział w uroczystych pochodach, przyjęciach, paradach, dla których sprawa dyplomu, czy orderu jest nie lada zagadnieniem. A cóż dopiero dzieci.”¹

Obrzędowość pozwala, z jednej strony poczuć się zuchom trochę tajemniczo, z drugiej zaś, że są one bardzo ważne, gdyż zostają wprowadzone w jakiś wielki sekret i są tego sekretu powiernikami.

Pamiętajmy, iż takie obrzędy łączą gromadę, odróżniają ją od innych oraz są dla naszych maluchów bardzo ważne.

4. ZUCHOWY TEATR

Ta forma pracy jest również bardzo istotna. Dzięki niej zuchy kształtują umiejętności, które wiążą się z ruchem, uczeniem się tekstu na pamięć, dykcją, choreografią oraz interpretacją. Zuchowy teatr ułatwia przezwycięzenie tremy i własnych obaw. Rozwija on poczucie obowiązku, integruje grupę poprzez podział ról, zadań technicznych, które ściśle wiążą się z przygotowaniem przedstawienia. Ta wiedza i umiejętności rozwijane są podczas Wielkiego Teatru Zuchowego. Teatr samorodny zaś rozwija u dzieci wyobraźnię, umiejętność szybkiego tworzenia „czegoś”, improwizację, współdziałanie w szóstce.

5. PIOSENKI I PŁASY

Spełniają one na zbiorce różnorodne funkcje: od rozwijania inwencji twórczej dzieci, poprzez dawanie możliwości ujawniania własnych przeżyć, emocji,

¹ Aleksander Kamiński – „Książka drużynowego zuchów”

integrację gromady, dyscyplinę, odpoczynek, wprowadzenie nastroju, zaspokajanie potrzeby zabawy, wpływ na umuzykalnienie zuchów, aż do pobudzenia poczucia smaku artystycznego.

6. MAJSTERKA

Pamiętajmy o tym, że każda majsterka powinna być dobrze przemyślana. Musimy dokładnie wiedzieć, czego chcemy nauczyć zuchy, biorąc pod uwagę to, co już umieją i w jakim są wieku.

Musimy dokładnie wiedzieć, jak chcemy zrobić dany przedmiot, ażeby móc odpowiedzieć zuchom na każde ich pytanie, dotyczące majsterki, bo przecież nie wszystko, co jest łatwe dla nas musi być łatwe dla tych maluchów.

Poprzez majsterkę rozwijają się zdolności manualne każdego dziecka, zuchy mogą wykazać się inwencją twórczą, zostaje pobudzona wyobraźnia, uczą się rzetelności, kształci się zręczność rąk i poczucie estetyki oraz poprawia się bystrość i inteligencja.

7. GRY I ĆWICZENIA

Są one naturalną potrzebą dzieci w wieku zuchowym. Cechuje je chęć zwycięstwa nad samym sobą – w ćwiczeniach oraz chęć rywalizacji z przeciwnikiem – w grach. Dlatego zazwyczaj ćwiczenia stanowią wstęp do gier zuchowych.

Musimy pamiętać, aby tematyka gier i ćwiczeń była dostosowana do tego, co dzieje się na zbiorce. Zuchy mogą wykonywać samodzielnie ćwiczenia, robić to w parach, w szóstce. Rywalizacja może przebiegać między szóstkami.

Podczas prowadzenia gier i ćwiczeń drużynowy musi zwracać uwagę, by zuchy rozumiały i przestrzegały reguły gry, by następował w miarę równy podział zwycięstw, by gry i ćwiczenia były bezpieczne. Trudności należy stopniować, ostrożnie też należy stosować współzawodnictwo.

Gry i ćwiczenia zaspokajają potrzebę ruchu, współzawodnictwa i rywalizacji, sprawiają radość, rozwijają sprawność fizyczną, zmysłową i umysłową, rozwijają aktywną postawę, współdziałanie, chęć przebywania w grupie, podporządkowania się określonym regułom, ułatwiają nabywanie nowych umiejętności.

8. ZWIAD

Jest to forma pracy, która pomaga w zdobywaniu informacji. Jej celem jest odkrywanie nowych miejsc, odszukiwanie rozmaitych rzeczy potrzebnych w późniejszej zabawie.

Podczas zwiadu zuchy poznają otaczający świat, określone sprawy, zjawiska. Obserwują pracę dorosłych. Wiadomości uzyskane na zwiadzie bardzo często ułatwiają późniejszą zabawę.

9. POŻYTECZNE PRACE I UMIEJĘTNOŚCI

Są to wszystkie te czynności lub rzeczy, które zuchy mogą zrobić dla bliźnich lub dla siebie i przy tej okazji nauczyć się wielu praktycznych i niezbędnych umiejętności.

Wykonując pożyteczną pracę wzmocniamy poczucie obowiązkowości, odpowiedzialność, sumiennosc. Uczymy działać na rzecz innych.

III. PRZKŁADOWE GRY I ĆWICZENIA

Gry i ćwiczenia służące poprawie zmysłów i ogólnej orientacji.

Cztery żywioły

Żywiołami tymi są woda, powietrze, ziemia, ogień. W każdym z pierwszych trzech żyją inne zwierzęta. Drużynowy chodząc w kole utworzonym przez zuchy, wywołuje jakieś zwierzę i wskazuje szybko na jakiegoś zucha. Zuch powinien niezwłocznie nazwać żywioł, w którym wywołane zwierzę mieszka. Jeśli namyśla się dłużej niż trzy sekundy lub źle odpowie – idzie do środka i prowadzi dalej grę. Można od czasu do czasu zamiast nazwy zwierzęcia wywołać czwarty żywioł „ogień” na co zuch, którego się wskazuje, musi szybko obrócić się trzy razy w kółko.

Zaczarowany świat

Znacie bajkę o czarnoksiężniku, który rzucił na miasto zły „czar” i w jednej chwili nagle wszystko zamario, zastygło w bezruchu. Idący żołnierz z podniesioną nogą, fryzjer pochylony nad czupryną chłopca, pisarz z piórem w kałamarzu, dzieci bawiące się w berka kucanego. Tym czarnoksiężnikiem będę ja i kiedy krzyknę „czar”, wy jako mieszkańcy tego miasta skamieniejecie na chwilę jak posągi. Zobaczmy przy jakich zajęciach, zabawach dosięgnie was mój czar. Po kilku sekundach, gdy powiem „czar prysnął” wracacie znowu do życia.

Tropienie dotykiem

Drużynowy przyczepie do przedmiotów (krzesel) nitkę, sznurek kilkumetrowej długości, na wysokości rąk zuchów. Zuchy z zawiązanymi oczami, trzymając się nitki, jeden za drugim (kolejno) mają dotrzeć do jej końca.

Utrudnienie: Trasa przebiega w terenie zadrzewionym, oznaczonym sznurkiem.

Odmiana: Poznawanie drogi dotykiem stóp.

Bez skrzypnięcia

W pokoju leży chory. Najmniejszy hałas denerwuje go. Trzeba tak cicho otworzyć i zamknąć drzwi, żeby chory tego wcale nie słyszał. Jeden z zuchów zostaje w pokoju jako chory i musi usiąść jak najdalej od drzwi, tyłem do innych. Reszta zuchów kolejno wchodzi do pokoju, z jak największą ostrożnością otwierając i zamykając drzwi. Chory, słysząc skrzyp lub stąpnięcie, jęczy.

Ucieczka z pułapki

Gra ma tło dramatyczne. Nieprzyjaciel złapał jeńców i uwięził ich w pokoju. Przez nieostrożność zostawił drzwi nie domknięte. W drugim pokoju siedzi wartownik, ale nie patrzy na drzwi tylko w okno, interesując się tym co się dzieje na podwórku. Trzeba tak cicho przejść przez pokój wartownika, aby tego zupełnie nie słyszał. Kto to zrobi jest ocalony. Ale czujnego wartownika nie powinna minąć pochwała. Jeżeli wartownik, bez odwracania głowy, ręką celnie wskaże zbiega, ten pozostaje na miejscu (siedzi) do końca gry.

LITERATURA:

1. „System Tęczy – zuchowe formy pracy” – hm. Michał Sternicki
2. „Ćwicz sprawność zmysłów” – poradnik metodyczny dla drużynowych zuchów – Stanisław Chladek
3. Materiały CSI ZHP
4. Zuchowe Wieści
5. Internet